

Pilar attempted to indicate to the political circles of the Monarchy that it is necessary to constitute a Croatian state on its South, a state that would unite the traditional Croatian states, although he never advocated full sovereignty of this new political component. In other words, he believed in the wisdom of Croatian politicians throughout history, who always made good use of their stronger neighbours to protect their own interests. Pilar wanted to point out the necessity of such a political development if the Monarchy was to be preserved.

Some of Pilar's analyses are useful even today, although many were conditioned by his ideological beliefs or the surrounding historical circumstances, thus rendering the same inapplicable today. Nevertheless, Pilar can be considered the father of geopolitical studies in Croatia, at least to the extent that he was the first to analyse the political significance of the status of the Croatian states and their neighbouring countries.

Ideja Srednje Europe u slovenskoj političkoj misli

Andrej RAHTEN

Sveučilište u Mariboru, R. Slovenija

UDK 321.01(4-191.2)“18/19“

Izvorni znanstveni rad (primljeno 7. lipnja 2006.)

Autor je na temelju relevantne znanstvene literature i izvora, prvenstveno suvremenog tiska i publicističkih radova, prikazao ideju Srednje Europe u slovenskoj političkoj misli. U članku je istaknuto da je do sredine XIX. st. Habsburška Monarhija u slovenskoj politici doživljavana kao jamac očuvanja identiteta malih naroda u podunavskom geopolitičkom prostoru. Nakon osnutka Kraljevine SHS ideja Srednje Europe gubi privremeno na svome značenju, ali se ponovno javlja uoči Drugoga svjetskog rata. Nakon propasti komunističkog sustava i raspada jugoslavenske federacije ideja Srednje Europe ponovno postaje aktualna u krugovima slovenske inteligencije.

»Tko je pozorno pratio razvoj prilika od god. 1867. do 1917., morao je steći jasno uvjerenje, da se radi o tome, hoće li se Hrvati u sljedećem svjetskom ratu — a siguran sam, da će on buknuti za nekoliko desetljeća — boriti na strani Srednje Europe protiv Bizanta ili na strani Bizanta protiv Srednje Evrope.«

L. von SÜDLAND, *Južnoslavensko pitanje*, Zagreb, 1943., 403.

Moto je ovog rada mnogima vrlo dobro poznat. Stvarni je autor ove misli dr. Ivo Pilar, koji se samo poslužio gornjim pseudonimom da bi prikrivio svoj identitet, a u izvornom ga obliku možemo naći u njegovu kapitalnom djelu *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems* (Beč, 1918.). Pilarovo političko djelovanje i njegova stajališta glede budućnosti Srednje Europe uoči raspada Habsburške Monarhije među slovenskim političarima nisu bila primljena s oduševljenjem. Upravo suprotno, zbog protivljenja »Svibanjskoj deklaraciji« Jugoslavenskog kluba, koju su 1917. godine donijeli južnoslavenski zastupnici u bečkom parlamentu, Pilar je tada u očima slovenske političke elite bio označen kao »zao duh« koji želi spriječiti ujedinjenje južnoslavenskih naroda.¹

Vodeći slovenski političari tada nisu bili svjesni kakva je moć velikosrpske ideje, a u revolucionarnoj Rusiji još nisu vidjeli veliku opasnost za razvoj malih srednjoeuropskih naroda. Međutim, dvadeset godina kasnije, neki su slovenski političari, suočeni s opasnošću ekspanzije nacističke Njemačke te fašističke Italije sa Zapada, a

¹ *Slovenec*, Ljubljana, 29. IX. 1917.

ruskoga komunističkog imperija s Istoka, počeli formulirati nove koncepcije povezivanja srednjoeuropskih država, koje u nekim elementima možemo usporediti s Pilarovim gledištima. I kada su slovenski demokratski intelektualci u osamdesetim godinama XX. st., uoči pada Berlinskoga zida, obnovili raspravu o Srednjoj Europi, njihova je srednjoeuropska orijentacija bila odgovor upravo na velikosrpske ambicije. Ili, ako parafraziramo Pilarove riječi, u očima slovenskih intelektualaca je alternativa demokratskoj Srednjoj Europi tada bio Bizant, u njegovu negativnom značenju, koji je personificirao srbijanski političar Slobodan Milošević.

U članku ću nastojati opisati kako se ideja Srednje Europe razvijala u slovenskoj političkoj misli u posljednjih sto godina te kakva je njezina uloga u slovenskim razmišljanjima danas, nakon što se Europska unija proširila na većinu srednjoeuropskih zemalja, a neke će uskoro — kao i Hrvatska — postati dio najjače europske integracije u povijesti. Ako polazimo iz standardne Pilarove definicije da Hrvatska ima »kontaktni položaj« između Srednje Europe i Balkana,² mislim da bi ta tema mogla biti zanimljiva i iz hrvatske perspektive.

Kao što je poznato, početke ideje Srednje Europe možemo tražiti u sredini XIX. st. i to ponajprije u planovima Friedricha Lista i Karla Ludwiga von Brucka. Oni su se zalagali za stvaranje velikoga srednjoeuropskog gospodarskog i carinskog saveza. Slične ideje nalazimo i u austroslavističkim i federalističkim koncepcijama preobrazbe Habsburške Monarhije. Za većinu tih nacrti bila je karakteristična želja njezinih tvoraca da Srednju Europu spase od pruske hegemonije.³

U godinama prije Prvoga svjetskog rata, pojedini njemački geografi, gospodarstvenici i političari počeli su definirati Srednju Europu kao zaokruženo područje, prema kojemu bi trebalo širiti politički i gospodarski utjecaj Njemačkog Carstva te tako ojačati položaj Drugoga Rajha u borbi za prevlast u Europi i u svijetu.⁴ Takvi su planovi u konačnici negirali postojanje Habsburške Monarhije kao suverene države u srcu Europe, u kojoj su živjeli Slovenci, Hrvati i mnogi drugi mali srednjoeuropski narodi. Iako je slovenska politika bila nezadovoljna državnopravnim statusom slovenskoga etničkog teritorija unutar Austro-Ugarske, ona je ipak odlučno branila opstanak višestoljetne države Habsburgovaca. Istodobno, slovenski su političari zastupali stajalište da je Monarhiji nužno potrebna državopravna reforma, kojoj bi bio cilj federalna ili trijalistička država.

Vodeći slovenski političar prije Prvoga svjetskog rata, čelnik Slovenske (ljudske) pučke stranke dr. Ivan Šusteršič bio je mišljenja da je Habsburška Monarhija jedna »velika monarhična Švicarska«. U Monarhiji je vidio »tvrđavu za razvoj svih njenih naroda«, koja predstavlja »moguću faktor europske ravnoteže i mira«.⁵ Međutim, austro-

² Mladen KLEMENČIĆ - Nenad POKOS, »Ivo Pilar i politička geografija«, u: [Srećko LIPOVČAN i Zlatko MATIJEVIĆ, ur.], *Godišnjak Pilar. Prinosi za proučavanje života i djela dra Ive Pilara*, Zagreb, 1/2001., 45.

³ Peter VODOPIVEC, »Srednja Evropa: mit ali (tudi) stvarnost?«, *Prispevki za novejšo zgodovino*, Ljubljana, 43/2003., 10-11.

⁴ Bogo GRAFENAUER, »Srednja Evropa? Zakaj ne preprosto Evropa?«, u: [P. VODOPIVEC, ur.], *Srednja Evropa*, Ljubljana, 1991., 17.

⁵ *Stenographische Sitzungs-Protokolle der Delegationen des Österreichischen Reichsrates*, Wien, XLIX. sessija, 19. V. 1914., 41.

ugarske političke elite nisu imale dovoljno razumijevanja za argumente voditelja slavenskih naroda, što se pokazalo kobnim za vrijeme »Velikog rata« (1914.-1918.). Na kraju, Austro-Ugarska se srušila pod težinom političkih zahtjeva vlastitih naroda i osvajačkih ambicija imperija i država u susjedstvu. Godine 1918. većina se slovenske političke elite, na čelu s dr. Antonom Korošcem, odlučila sudjelovati u stvaranju države južnoslavenskih naroda izvan okvira Austro-Ugarske Monarhije, a zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom. Slovenci su tako — zajedno s Hrvatima — napustili Srednju Europu, a time i zapadnoeuropski kulturni krug, kojem su pripadali stoljećima.⁶

Jugoslavensku integralističku ideologiju usvojile su tada sve vodeće slovenske stranke. Već je ranije citirani Šusteršič, ipak, u listopadu 1918., nekoliko dana prije nego što je izbjegao u Švicarsku, uspio u seriji članaka u svom časopisu »Novice« predstaviti zanimljiv nacrt transformacije Austro-Ugarske u podunavsku konfederaciju ravnopravnih nacionalnih država. »Sjedinjene podunavske države«, kakve je on zamislio, obuhvaćale bi sve narodne države koje bi proistekle iz dotadašnje Habsburške Monarhije.⁷ Pri tom je računao na Jugoslaviju, Njemačku Austriju, Čehoslovačku, Poljsku, Ukrajinu i Rumunjsku. Svaka od država članica imala bi svoju vladu, a za zaštitu vitalnih zajedničkih interesa, one bi se organizirale u jedan »veliki, iako labav državni savez«. Svaka bi članica imala pravo istupanja iz saveza. Podunavska konfederacija tvorila bi zajedničku ekonomsku, carinsku i monetarnu zonu. Zajednička bi trebala biti i vanjska politika. Savez bi tako imao zajedničko zastupstvo u inozemstvu, a isto tako bi i pojedine članice konfederacije mogle posjedovati vlastita diplomatska predstavništva. Vojska ne bi bila pod zajedničkom nadležnošću, nego bi svaka članica održavala tek toliko vojnih snaga koliko bi bilo potrebno za očuvanje unutarnjeg mira i reda. Na saveznoj razini došla bi u obzir tek mala »savezna garda«. Šusteršič je bio uvjeren da će nakon rata doći do razoružanja te da će se utemeljiti Liga naroda. Inače, oblik svoga državnog uređenja svaka bi država članica definirala samostalno te su mogle biti ili republike ili monarhije. Nadležnost nad zajedničkim poslovima bila bi u rukama saveznog vijeća, kojemu bi predsjedavao član habsburške dinastije i koji bi imao slična prava kao švicarski savezni predsjednik ili britanski kralj. Šusteršič je bio mišljenja da bi podunavska konfederacija mogla zastupiti prodor Italije na Balkan, a istodobno bi spriječila priključenje austrijskih Nijemaca Njemačkom Rajhu. Podunavska konfederacija, dakle, ne bi predstavljala nekakve predstraže velikonjemačkoga imperijalizma, nego bi bila jamstvo slobodnoga razvoja malih naroda u Srednjoj Europi. Prema Šusteršičevu mišljenju, svaka od podunavskih država, ako bi ostala sama za sebe, ne bi bila dovoljno jaka za natjecanje u novom svijetu koji će nastati na temelju programskih stajališta američkoga predsjednika Wilsona. U zajednici, te bi države bile spremne na kulturnome i gospodarskome području za nadmetanje s najjačim svjetskim čimbenicima.⁸

Godine 1918. savez podunavskih država zagovarao je i slovenski socijaldemokratski ideolog dr. Henrik Tuma. Prema njegovu mišljenju, nakon rata je bilo potreb-

⁶ France BUČAR, »Deset let slovenske države«, *Nova revija*, Ljubljana, 20/2001., br. 228-229, 3.

⁷ Ivan ŠUSTERŠIČ, »Izolirana Jugoslavija ali Zedinjene države«, *Novice*, Ljubljana, 24. X. 1918.

⁸ I. ŠUSTERŠIČ, »Podunavske zedinjene države«, *Novice*, 26. X. 1918.

no očuvati »jadransko-dunavsku-sudetsku-karpatsku grupu« u kojoj bi se mali srednjoeuropski narodi mogli slobodno razvijati na gospodarskom području. Takva »samostalna srednja država« dijelila bi Zapad i Istok Europe, a imala bi funkciju branitelja pred imperijalističkim ambicijama Njemačke, Rusije i Italije. Tuma je u podunavskoj višenacionalnoj državi vidio uzor budućega europskog državnog saveza, utemeljenog na međunarodnoj radničkoj solidarnosti.⁹ Nakon raspada Austro-Ugarske su osnivanje podunavskoga saveza država prema Tumovom uzoru podupirali i pojedini slovenski komunisti. Dragotin Gustinčič je na primjer, u početku dvadesetih godina prošlog stoljeća, zagovarao stvaranje Sudetsko-dunavsko-balkanske federacije — »Sudobe«.¹⁰

Vlasti u Beogradu nisu bile oduševljene srednjoeuropskim koncepcijama, jer su u njima vidjele pokušaje restauracije Habsburške Monarhije. Sve do izbijanja Drugoga svjetskog rata, one su pomno pratile aktivnosti legitimista u inozemstvu.¹¹ Svi vodeći slovenski političari ubrzo su zaboravili svoj nekadašnji austro-dinastički patriotizam i zamijenili ga odanošću kraljevskoj kući Kardordevića. Jedina iznimka bio je Šustersič koji je emigrirao u Švicarsku, gdje je neko vrijeme čak bio veza između cara Karla Habsburga i Hrvatskoga revolucionarnog komiteta.¹²

U Sloveniji je interes za problematiku Srednje Europe ponovno počeo rasti tek krajem tridesetih godina XX. stoljeća. To je bila prije svega posljedica ekspanzije Trećeg Rajha, u kojemu su nacistički ideolozi zagovarali koncepciju »Mitteleurope« kao dijela njemačkoga životnog prostora s jedne te agresivne komunističke ideologije koja se širila iz Moskve, koja bi mogla ugroziti tradicionalne građanske elite, s druge strane.

Edvard Kocbek, inače jedan od vodećih slovenskih kršćanskih socijala, 1940. je objavio u časopisu »Dejanje« članak o Srednjoj Europi. Prema njegovu mišljenju, bilo bi iluzorno očekivati da mali srednjoeuropski narodi mogu sami riješiti svoj politički problem, ako ga istodobno ne riješe i svi ostali narodi u Srednjoj Europi. Kocbek je ustvrdio da upravo Srednja Europa predstavlja »najviše akutno razboljeli teritorij cijele Europe, gdje su u povijesno uvjetovanom procesu zahvaćeni svi bitni tehnički i ljudski problemi te gdje se već duže vremena vodi borba za najdublje životne vrednote«. Kocbek je imao pozitivno mišljenje o utjecaju njemačkoga kulturnog duha na srednjoeuropske narode, jer je upravo njemačka romantika pomogla probuditi cijelu Srednju Europu u smjeru narodne diferencijacije. No, Kocbek je isto tako bio uvjeren da je — kao što je njemačka kultura pozitivno utjecala na Srednju Europu — poli-

⁹ Henrik TUMA, »Zur südslawischen Frage«, *Der Kampf*, Wien, 9/1918., br. 87 i 90; »X. zbor Jugoslovske socialno demokratske stranke, 25. in 26. decembra 1917 v Ljubljani«, u: *Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije, Tom V., Socialistično gibanje v Sloveniji 1869-1920*, Beograd, 1951., 311 i 315.

¹⁰ Janko PLETERSKI, »O nekaterih vprašanih slovenske politične zgodovine v zadnjem desetletju pred prvo svetovno vojno«, *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 33/1979., 216.

¹¹ Vidi izvještaj zapovjednika žandarmerijske stanice Sevnica, dostavljen jedinicama Dravskoga žandarmerijskog puka, 16. I. 1940., Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Zbirka dokumenata, Grupa XXVI — Vojska i žandarmerija 1918.-1941., kutija 28, fascikl VI. Zahvaljujem dr. Nikici Bariću, znanstvenom suradniku Hrvatskoga instituta za povijest iz Zagreba, koji me je upozorio na navedeni dokument.

¹² Manko GAGLIARDI, *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu 1919-21. Odgovor na napadaje Stjepana Radića*, [Graz], 1922., 21.

tičko-gospodarska ekspanzija Njemačkoga Rajha štetila razvoju malih srednjoeuropskih naroda. Rješenje za Srednju Europu vidio je u federaciji i u harmoničnom uređenju gospodarskih i kulturnih odnosa među srednjoeuropskim narodima. Njihove gospodarske interese štitila bi prometna, carinska i financijska unija, dok bi kulturni interesi bili zaštićeni u okviru »statutom točno preciziranih narodnih autonomija«.¹³

Većina je slovenske političke elite, i nakon izbijanja Drugoga svjetskog rata, bila mišljenja da će se Hitlerov »Tisućgodišnji Rajh« uskoro srušiti te da će doći do obnove Jugoslavije. Rijetki su bili oni slovenski političari koji su počeli razmišljati o stvaranju slovenske nacionalne države koja bi se nakon rata uključila u zajednicu europskih naroda. Dr. Lambert Ehrlich, tada vodeći slovenski katolički intelektualac, još je 1941. formulirao nacrt »srednjo-istočnoeuropske unije« koja bi trebala spojiti južne i sjeverne Slavene. Ta bi se »Međeuropa« ili »transverzalna Europa« trebala prostirati od Sjevernoga i Baltičkog mora do Jadrana i Egeja. Narodi na tim prostorima tvorili bi uniju samostalnih narodnih država. Prema Ehrlichovu nacrtu, prirodno središte unije trebala bi biti Slovenija, kojoj bi bio pripojen i Trst.¹⁴

Ehrlich je bio jedna od prvih žrtava likvidacijskih jedinica slovenskih revolucionarnih snaga. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, vodstvo slovenske Oslobođilačke fronte optuživalo je pojedince iz građanskih stranaka da se zauzimaju za obnovu Habsburške Monarhije. Prema nekim memoarskim zapisima, u tu je svrhu čak, u kolovozu 1944., bio u Vatikan poslan izaslanik Vrhovnoga štaba partizanskih jedinica. On je dobio zadatak da intervencijom kod pape Pija XII. spriječi »nastojanje slovenskih klerikalaca u akciji osnivanja podunavske federacije sa Slovenijom«. Ime toga tajanstvenog izaslanika je — Edvard Kocbek.¹⁵

Koncepciju »Međeuropa«, kakvu je bio formulirao Ehrlich, i koja bi predstavljala branik pred sovjetskom Rusijom, još je i nakon Drugoga svjetskoga rata — 1946. — u obliku projekta »Intermarium« zagovarao čelnik Slovenske ljudske (pučke) stranke dr. Miha Krek, koji je tada politički djelovao u Rimu. Takvu su ideju tada podupirali prije svega poljski, litvanski i latvijski političari u emigraciji.¹⁶ Zanimljivo je da je Pilar već pred kraj Prvoga svjetskog rata zagovarao stvaranje »sustav[a] država od Baltičkog mora do Jadrana, koji će biti bedem protiv nadirajućeg i ekspanzivnog Iztoka«,¹⁷ što govori o njegovoj iznimnoj sposobnosti predviđanja.

Dok je u obnovljenoj Jugoslaviji Srednja Europa izašla iz mode, i to usprkos tome što je čak i jedan poznati britanski povjesničar vođu jugoslavenske komunističke partije označio kao »posljednjoga Habsburgovca«, slovenski političari u emigraciji nisu se ustručavali od aktivne suradnje sa srednjoeuropskim strankama. Tako je na primjer na inicijativu Slovenske ljudske (pučke) stranke došlo 1950. u New Yorku do osnivanja Kršćansko-demokratske unije Srednje Europe, koja je pored slovenskih

¹³ Edvard KOCBEK, »Srednja Evropa«, *Dejanje*, Ljubljana, 3/1940., br. 89-92.

¹⁴ Ciril ŽEBOT, *Neminljiva Slovenija. Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije*, Ljubljana, 1990., 222-223.

¹⁵ Tine DEBELJAK, »Slovenski narod in simboli njegove narodnosti in državnosti«, *Koledar Svobodne Slovenije*, Buenos Aires, 23-24/1971.-1972., 156.

¹⁶ C. ŽEBOT, *Neminljiva Slovenija*, 333-335.

¹⁷ L. von SÜDLAND, *Južnoslavensko pitanje. Prikaz cjelokupnog pitanja*, Zagreb, 1943., 414.

kršćanskih demokrata udružila zastupnike Češke pučke stranke, Litvanske pučke stranke, Poljske radničke stranke i Latvijske kršćanske seljačke stranke. Unija srednjoeuropskih kršćanskih demokrata, koja je usko surađivala i s Međunarodnim seljačkim savezom i dr. Vladkom Mačkom, postavila je sebi kao cilj »oslobođenje Srednje Europe od komunističkih tirana«. ¹⁸ U emigraciji je tada djelovao i slovenski svećenik Matija Škerbec, koji je u svojim publikacijama zagovarao podunavski savez slobodnih naroda, po uzoru na stariji nacrt Ivana Šusteršiča. ¹⁹

Slično kao njihovi češki, mađarski i poljski kolege ²⁰ i slovenski su intelektualci još za vrijeme komunističke Jugoslavije, u osamdesetim godinama XX. st., obnovili raspravu o povezivanju naroda u Srednjoj Europi. ²¹ Najviše je pozornosti tada privukla polemika između austrijskog pisca Petra Handkea i slovenskog književnika Drage Jančara. Handke, koji je inače poznat po svome nostalgičnom odnosu prema Jugoslaviji, ustvrdio je da Srednja Europa ima »tek meteorološko značenje«. Na takvu ciničnu definiciju odazvao se Jančar i naglasio da je Srednja Europa povijesna i kulturna stvarnost. ²²

Jančar je u svojim esejima zastupao stajalište da se mali srednjoeuropski narodi, kod uključivanja u europski integracijski proces, mogu nasloniti na bogata iskustva iz doba Habsburške Monarhije. Uprkos tome što je svijet danas, nakon raspada podunavske državne tvorevine, drukčiji, ipak je iz rasprava o Srednjoj Europi bilo moguće nešto naučiti, što bi trebalo zapamtiti kada razgovaramo o modelima za Europu budućnosti. Prema Jančarovu mišljenju, onaj koji poznaje bogatstvo srednjoeuropskoga kulturnog iskustva s početka XX. st., taj zna što ga čeka u Europskoj uniji. ²³

Nakon uspostave slovenske države 1991., bilo je i u slovenskim političkim krugovima razmišljanja o uskoj suradnji sa zemaljama Srednje Europe. Međutim, Slovenija nije ušla u Višegradsku četvorku, u kojoj su udružene Mađarska, Poljska, Češka i Slovačka. I, kada je g. 2001. austrijska ministrica vanjskih poslova, dr. Benita Ferrero Waldner, izašla s inicijativom o Strateškom partnerstvu, u kojem bi, pored Višegradske četvorke, sudjelovale Austrija i Slovenija, slovenska je država, doduše, poduprla takvo povezivanje u Srednjoj Europi, ali je bilo i dosta kritičnih glasova protiv navodnih pokušaja Austrije da se nametne kao vodeća zemlja u regiji. ²⁴

Slovenska politička elita je u devedesetim godinama prošlog stoljeća većinu energije uložila u proces približavanja Europskoj uniji i NATO-u, a rasprave o Srednjoj Europi ostale su pretežno u domeni povjesničara. Tek je uoči samoga ulaska u Europsku uniju, u slovenskoj političkoj misli ponovno postalo aktualno pitanje inte-

¹⁸ »Kršćansko demokratska zveza Srednje Evrope (Christian Democratic Union of Central Europe)«, *Koledar Svobodne Slovenije*, 4/1952., 59-60.

¹⁹ Matija ŠKERBEC, *Pregled novodobnega katoliškega gibanja*, II. dio, Cleveland, 1957., 54-55.

²⁰ P. VODOPIVEC, »Srednja Evropa: mit ali (tudi) stvarnost?«, 14.

²¹ Marjan ROŽANEC, »Nekaj iracionalnih razsežnosti«, *Nova revija*, 6/1987., 201-210; Viktor BLAŽIČ, »Srednja Evropa«, *Celovski zvon*, Celovec, 5/1988., br. 18, 21-31.

²² Drago JANČAR, *Konec tisočletja, račun tisočletja*, Ljubljana, 1999., 32-37.

²³ *Isto*, 137-138.

²⁴ Boris JEŽ, »Habsburški mrtvaški prt«, *Delo*, Ljubljana, 17. II. 2001.

resnoga međudržavnog povezivanja unutar europske integracije. Tako je Peter Jambreč, inače predsjedavajući i jedan od utemeljitelja Zbora za republiku, koji predstavlja intelektualno jezgro koalicije slovenskih stranaka iz kruga Europske pučke stranke, nedavno postavio tezu da bi jedna »moderna, interesno-povijesna i kulturna zajednica suverenih nacija, koje su nastale iz nekadašnjih zemalja Habsburške Monarhije, mogla predstavljati prirodno savezništvo Slovenije unutar Europske unije«. Prema Jambrečevu mišljenju, podunavsko-alpsko-jadranska koalicija država, koja bi pored Slovenije obuhvaćala Austriju, Češku, Mađarsku, Poljsku i Slovačku, a u perspektivi i Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu te Crnu Goru, mogla bi biti ravnopravan igrač u odnosu na ostale utjecajne međunarodne subjekte u Europskoj uniji: Veliku Britaniju, Njemačku, Francusku, Italiju, Španiju, Poljsku i skandinavsku koaliciju. ²⁵

Uključivanjem u europski integracijski proces i pozicioniranjem slovenske države unutar integracije, rasprava o Srednjoj Europi u slovenskoj političkoj misli dobila je, dakle, novi smisao. Ali tek će vrijeme pokazati, da li će Srednja Europa i u budućnosti biti više nego samo meteorološki pojam.

.....

Andrej Rahten:

The Idea of Central Europe in Slovenian Political Thought

The idea of Central Europe has a long tradition in the political thought of Slovenia. The first Central European concepts in Slovenia resulted from its views on the role of the Habsburg Monarchy in European politics. From the perspective of Slovenian politics, ever since the national awakening in Central Europe in 1848, the Habsburg Monarchy represented the guarantee of the preservation of the identities of small nations in the heart of Europe. When the process of the disintegration of the Habsburg Monarchy began in World War I, the Slovenian politicians endeavoured to act constructively by formulating alternative concepts, according to which the nations of Central Europe would, nevertheless, remain united within a Danube basin (con)federation. After the constitution of Yugoslavia in 1918, the aforementioned concepts lost on their topicality, so as to again enter the minds of Slovenian intellectuals on the eve of World War II. The penetration of Hitler's Reich into the region of Central Europe, combined with the threats of Stalin's communist Empire, motivated a number of Slovenian politicians even more to formulate schemes for a (con)federation of small nations from the Baltic to the Adriatic. The idea was that only by being united could they resist Great Germany and Great Russia. The diplomatic agreements between the great political powers after the fall of the Third Reich ceded the eastern parts of Central Europe to the Soviet military power. It was only on the eve of the fall of the Iron Curtain at the end of the 1980s that the idea of Central Europe became attractive anew to the intellectuals of Slovenia. However, just as in the other newly

²⁵ Peter JAMBREK, »Sproščenost naroda za samoodločbo in za mednarodno odprtost. Izvori, korenine, zgodovina: nastajanje slovenske samoodločbe«, [P. JAMBREK - Dimitrij RUPEL, ur.], *Slovinci v lastni državi enakih možnosti. Novi prispevki za slovenski nacionalni program. Zbor za republiko*, Ljubljana, 2004., 40-41.

democratised countries, these ideas were soon replaced by the ambitions of political elites to join the European Union.

Dr. Ivo Pilar i problem Crkve bosanske («bogumilstvo»)

Zlatko MATIJEVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

UDK 273.232(497.6)

32-05 Pilar, I.:273.232

Izvorni znanstveni rad [primljeno 10. veljače 2006.]

Ivo Pilar je, kao važan dio svoje intelektualne baštine, ostavio pokušaj tumačenja fenomena Crkve bosanske («bogumilstvo»). Shvaćajući «bogumilstvo» kao čisto «hrvatski pokret», zaključio je da je ta «dualistička sljedba» svojim djelovanjem stvorila posebnu bosansku državu te shodno tome «bosanski separatizam» koji je onemogućio postojanje cjelovitoga hrvatskog geopolitičkog prostora i uspostavu hrvatske državne suverenosti. Pilarovo poimanje «bogumilstva» u Bosni imalo je svoje ishodište u njegovim geopolitičkim razmišljanjima o položaju hrvatskih zemalja u europskoj političkoj konstelaciji u prvim desetljećima XX. stoljeća.

»Nije bilo iole važnijeg pitanja u hrvatskoj problematici, a da je izmaklo svestranom i pronicavom duhu ovoga hrvatskog mislioca, sociologa i političkog pisca«.

Muhamed HADŽIJAHIĆ, »Posljednji hrvatski bogumil«, Dr. Ivo Pilar«, *Hrvatska Mladost*, Zagreb, 27/1943., br. 2, 68.

Problem nastanka, djelovanja i nestanka s povijesne pozornice srednjovjekovne Crkve bosanske i njezinih vjernika («krstjana») zaokuplja već više od trinaest desetljeća pozornost historičara, teologa, arheologa, jezikoslovaca i etnologa te svih onih koji su se osjetili pozvanima da svojim promišljanjima pridonese njegovu rješavanju.¹

¹ O historiografskim djelima i povijesnim vrelima relevantnima za objašnjenje fenomena bosanskih krstjana («bogumila») i njihove vjerske zajednice opširnije vidi kod: Jaroslav ŠIDAK, *Problem «Bosanske crkve» u našoj historiografiji. Od Petranovića do Glušca*, P. O., Zagreb, 1937.; ISTI, *Studije o «Crkvi bosanskoj» i bogumilstvu*, Zagreb, 1975. Također vidi: Franjo ŠANJEK, *Bosansko-humski (hercegovački) krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb, 1975.; ISTI, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.-15. st.)*, Zagreb, 2003.; Dominik MANDIĆ, *Bosna i Hercegovina. Povjesno-kritička istraživanja. Svezak II, Bogomilska crkva bosanskih krstjana*, Chicago-Roma-Zürich-Toronto, 1979; IF. ŠANJEK, gl. i odg. ur.), *Fenomen «krstjani» u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, ZR, Sarajevo-Zagreb, 2005.; Pejo ČOŠKOVIĆ, *Crkva bosanska u XV. stoljeću*, Sarajevo, 2005.; Opsežne bibliografije o Crkvi bosanskoj vidi kod: Salih JALIMAM, «Prilog bibliografiji o «Crkvi bosanskoj» i bogumilstvu», *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* (dalje: *GDIBiH*), Sarajevo, 36/1985., 173-196; P. ČOŠKOVIĆ, «Četvrt stoljeća historiografije o Crkvi bosanskoj», u: [Enver REDŽIĆ, ur.], *Istorijska nauka o Bosni i Hercegovini u razdoblju 1990-2000.*, Sarajevo, 2003., 31-54.